

SLUČAJ VISLAVA ŠIMBORSKA

U književnosti se retko događa da pesnik piše neprekidno preko šezdeset godina, a da napisano stane u jednu knjigu srednje veličine, tj. obima oko 350 stranica. Kao u slučaju poljske nobelovke Vislave Šimborske koja je u proseku objavljivala zbirku pesama svakih deset godina – ukupno jedanaest zbirki. Pored poezije pisala je i o knjigama. Odnosno o knjigama o kojima drugi nisu hteli da pišu, a koje su stizale u redakciju časopisa *Književni život* u Krakovu, u kome je radila kao sekretarica redakcije, kako je pre skoro pola veka iznela u jednom intervjuu, dok su te knjige navodile na veoma korisna i originalna sagledavanja niza zanimljivih stvari našeg sveta. Te svoje tekstove, koje neki kritičari nazivaju feljtonima, a neki esejima, objavljivala je u časopisu *Književni život* i u *Gazeti wyborczej*, kao i u četiri toma pod zajedničkim naslovom *Neobavezna lektira*. Nakon njene smrti 2012. godine objavljeni su u jednom tomu na 847 stranica. Što nije neobično, s obzirom na to da je pre poezije počela da piše kratku prozu i sebe videla kao proznog pisca. Međutim, njen kolega pisac Adam Vlodek ubedio ju je da nije prozni pisac, jer nikada neće biti u stanju da napiše roman, a da u njenim kratkim prozama ima više poezije nego proze. Što je prihvatila i po svoj prilici zbog toga se nije pokajala.

Pored feljtona volela je da piše pisma. Kao sekretarica redakcije krakovskog časopisa *Književni život* svakodnevno je obaveštavala pisce koji su slali svoje tekstove časopisu da li će biti objavljeni ili neće i zbog čega. Mlađe je ubeđivala da zbog trenutnog neobjavljivanja ne prestanu da pišu i na šta prilikom pisanja da obraćaju veću pažnju. Toga se iz razgovora sa njom o svojoj prvoj pesmi „Muzika” seća i Adam Zagajewski. S obzirom na posleratnu nestašicu papira i to da kao student nije imao pisaću mašinu, pesmu je napisao rukom i predao je sekretarici, koja je pesmu dala na čitanje uredniku poezije, koji je nije odredio za objavljivanje i papir s pesmom zgužvao i bacio. Tako da je Adam od svoje prve pesme upamtio samo naslov. Kako je pomenuta pisma Šimborska pisala na pisaćoj mašini u dva primerka s indigom, kasnije je neka sačuvala i objavljivala u svojim knjigama. Bila je veoma zahvalna poznatim piscima koji su svoje pesme slali časopisu u kome je radila u rukopisu. Obično su posle objavljivanja bacani, jer se redakcija časopisa *Kulturni život* nalazila samo u jednoj prostoriji i nije bilo mesta za čuvanje rukopisa. Ona

ih je sakupljala i krajem svake godine odnosila u Arhiv Jagelonske biblioteke, zahvaljujući čemu su sačuvani.

Šimborska nije lak pesnik, međutim kod nas, zahvaljujući prevodima Petra Vujičića i mojim, kao i u mnogim drugim zemljama takoreći u celosti je prevedena, omiljena i čitana, a povodom stogodišnjice njenog rođenja širom sveta biće slavljena.

Rođena je 1923. godine u Kurnjiku blizu Poznania ili u zapadnoj Poljskoj, odakle se njena porodica preselila u Krakov, gde je otac od ušteđenog novca, upravljajući imanjima aristokratske porodice Zamojski u Tatrama, u širem centru u Krakovu kupio kuću u kojoj su stanovali a deo iznajmljivali, s obzirom na skromnu očevu penziju. U trinaestoj godini Vislava je izgubila oca. Nastavila je da živi sa majkom i starijom sestrom Navojom. U blizini kuće išla je u osnovnu školu i Srednju devojačku školu reda ursulinki, nastalog u Italiji u XVI veku, a u Poljskoj prihvaćenog 1857. godine. Sve vreme rata Nemci su zauzimali njihovu kuću, a one su živlele u jednosobnoj letnjoj kuhinji u dvorištu. Nisu se vratile u kuću ni nakon oslobođenja. Umesto Nemaca u nju su smešteni Poljaci, zaslužniji od njih, mada je Vislava od šesnaeste godine radila na šalterima krakovske železničke stanice i bila izložena brojnim opasnostima, koje je čudom izbegla. Upravši se za pisca Adama Vlodeka preselila se u Dom pisaca u Krupnjichoj 22, dobivši kao i većina pisaca sobu 3 x 3 m u trospratnoj zgradi, projektovanoj u vidu ćirilichnog slova G. Na svakom spratu su imali zajedničko kupatilo i toalet. U prizemlju je bila menza, koja je piscima obezbeđivala samo ručak. Za doručak i večeru su se snabdevali čekajući od ponoći u redovima po malobrojnim prodavnicama.

Vislava i Vlodek razišli su se posle četiri i po godine zajedničkog života. On je dobio stan i ponovo se oženio mlađom pesnikinjom. Ona je ostala u Domu pisaca. Posle dvadesetak godina stanovanja u njemu dobila je garsonjeru u Ulici 18. januara, stan 89, na šestom spratu bez lifta, u kojoj je ostala do 1982. godine. Onda je dobila mali dvosoban stan u Hoćimskoj ulici broj 19, koja je izlazila na Ulici Juljuša Lea, u kojoj je stanovao Kornel Filipovič. Ljubav njenog života, sa kojim je bila u vezi od 1968. do njegove smrti 1990. godine – mada se nisu venčali, niti su stanovali zajedno, niti su imali decu. Kada je 1996. dobila Nobelovu nagradu kupila je veći dvosoban stan u Pjastovskoj 46, u jednom od novijih krakovskih naselja, koji je renovirala u dvoiposobni. Tako da je konačno imala „salon“. Posle smrti ostavila je stan poljskim piscima koji dolaze u Krakov i nisu u stanju da plaćaju hotel, kao i piscima koji se jave na konkurs, koji podrazumeva jednomesečni boravak, stipendiju i naučno bavljenje njenim životom i književnim stvaralaštvom. Te stipendije već su koristile dve moje autorke: Agnješka Klos i Aldona Kopkjevič.

Od 1996. godine plaća i kiriju krakovskog Udruženja poljskih pisaca. Na osnovu njenog testamenta osnovana je i Fondacija „Vislava Šimborska“, na čijem je čelu njen sekretar Mihal Rušinek, između ostalog autor knjige *Ništa obično. O Vislavi Šimborskoj*. Fondacija svake godine solidno nagrađuje po jednog poljskog pesnika i jednog poljskog proznog pisca. Među pesnicima nagrađila je moje autore: Romana Honeta, Jakuba Kornhauzera i Malgožatu Lebdu.

Posle Drugog svetskog rata Vislava je studirala poljsku književnost i sociologiju na Jagelonskom univerzitetu, ali nije završila nijedne od tih studija. Jer, na njima u prvim posleratnim godinama, s obzirom na vladajuću ideologiju, nije imala mnogo šta da nauči. Zbog toga se bacila na samoobrazovanje. Čitala je pisce i dela koje je volela ili „koji joj

nešto značajno otkrivaju”. Od detinjstva je volela enciklopedije i rečnike, kao i naučno-popularno štivo (istorija, geografija, geologija, biologija, botanika, kosmologija...). Te oblasti rado je pratila čitajući kasnije i naučne časopise i društveni časopis s nekolicinom krakovskih naučnika, prateći na televiziji kanale poput „Diskaverija”.

Šimborska je redak umetnik koji je otvoreno govorio o tome šta voli a šta ne voli. Recimo, volela je vodu u svim vidovima i vodene životinje, ali i mnoge druge životinje i ptice. Mada, ne one u zoološkom vrtu, pateći što su u doživotnom zatvoru. Veoma je volela svet prirode, drveće i bilje. Zanimala su je i natprirodna bića tipa đavola, anđela, sirena, vila, o kojima je čitala brojne knjige, a o čemu nas obaveštavaju tekstovi njene *Neobavezne lektire*. U skladu s tim „zanimao je i svet čuda, haosa i pakla...”

Više je volela da čita nego da piše. Pisala je godišnje 4–5 pesama. Njene zbirke u prosequ sadrže 15–25 stihova, jer je češće za svoje stvaralaštvo koristila starinsku reč stih nego pesmu. U društvu s prijateljima volela je da popije čašicu-dve votke ili čašu crnog vina. Jela je malo, jer decenijama hrana u Poljskoj nije se mogla lako nabavljati. Volela je društvo, ali najviše do sedam osoba. Od rane mladosti strasno je pušila, prilično jake cigarete bez filtera. Volela je svoje prijatelje, iako im nikada nije govorila da ih voli. U najboljem slučaju to je izražavala malim, simboličnim poklonima. I sama je volela da prima poklone poput neobičnih igračaka, magičnih kugli, kaleidoskopa, predmeta sa buvlje pijace koji uglavnom ničemu ne služe. Volela je razglednice i stare fotografije, kao i da u slobodno vreme pravi kolaže koje je slala prijateljima i prevodiocima. Najčešće u vidu čestitki za Božić i Novu godinu. S obzirom na to da je poznajem od 1963. godine, od nje sam dobila dvadesetak kolaža-čestitki. Godina 1996. i 1997. izlagala sam ih u galerijama u Beogradu i Novom Sadu, a sada uramljeni zauzimaju čitav zid u mojoj radnoj sobi. Nepsolati kolaži posle njene smrti našli su se u krakovskom Narodnom muzeju, koji ih objavljuje u knjigama i izlaže po poljskim manjim gradovima, osnovnim i srednjim školama... Što sama nije činila. Zadovoljavala se njihovim pravljjenjem i slanjem za Božić i Novu godinu. Odnosno, nije ih smatrala umetničkim delima, mada je još u osnovnoj školi saradivala sa Zidnim novinama, ilustrujući tekstove drugih učenika.

Nimalo nije volela da nastupa javno, da daje intervjuje, čak da prima nagrade. Jer, takve stvari remetile su njen kamerni svet u kome se najbolje osećala. Tako da joj je Nobelova nagrada užasno teško pala, čak ju je nazivala „stokholmska tragedija”. Za razliku od drugih nobelovaca nije davala intervjuje, nije putovala, iako je prvih godina posle Nobela primila preko dvesta poziva širom Poljske i sveta, niti je držala književne večeri. Tačnije, posle Nobelove nagrade održala je dve, jednu u Krakovu, s univerzitetskom profesorkom i prijateljicom Teresom Valas, koja je postavljala pitanja a Šimborska odgovarala na njih, drugu u Varšavi, u Kraljevskom dvorcu, s Česlavom Milošem, koji je tako reći sve vreme govorio o njenoj poeziji, a posle književne večeri ju je odveo u poznati restoran na trgu starog grada. Međutim, u njemu su se iste večeri našli poznati francuski filmski glumci tako da novinari nisu primećivali poljske pesnike nobelovce. Što je Miloša nerviralo, a Vislavu radovalo.

Nije volela ni proslave bilo kakvih godišnjica i datuma, jer nije volela gužvu koja za nju počinje čim oko nje ima više od sedam osoba. Da bi učestvovala u gomili, što je katkad i privlačilo, zamišljala je, recimo, da je ruža, breza, riba, majmun, gušterica... Nije volela ni da putuje. Donekle je volela izlete, na koje je krenula zahvaljujući svom dugo-

godišnjem životnom partneru Kornelu Filipoviču, pesniku i proznom piscu, strasnom ribolovcu i ljubitelju prirode. Jedinom piscu koji je studirao biologiju. Dok je on tokom izleta pretežno pecao ribe, ona je tragala za pečurkama, jagodama i kupinama, otkrivala čarobni svet životinja i insekata, koji je ponekad pominjala i u svojim pesmama. Posle tih izleta svako je odlazio u svoj stan. Ona je u svom bivala sama, Kornel sa majkom i mačkama.

U ovom nabranju šta Šimborska voli a šta ne voli nemoguće je izostaviti da nije volela kanonsku književnost ni mnoge velike pisce, kao recimo Dostojevskog. Posebno nije volela teoriju književnosti i lingvistiku, jer po njoj postoje zbog teoretičara a ne zbog pisaca, koje po pravilu pogrešno tumače. Nikada nije čitala bilo šta napisano o sebi. Nije proveravala kako je prevedena na neki jezik. Sav taj materijal je predavala Arhivu Jagelonskog univerziteta u Krakovu, jer je ideja o *Spomen-muzeju „Vislava Šimborska”* nika-ko nije oduševljavala. Iako je u biti bila filozofski pesnik, nije volela filozofe, odnosno nije se opredeljivala ni za jedan od postojećih filozofskih sistema prema kome bi sama pisala o svetu u kome živi. Filozofske probleme u svojoj poeziji izražavala je u humorno--ironičnom duhu, kao da krije da je dobro, zlo, život i smrt uopšte interesuju. Pesme na teme umetnosti ili filozofije više su joj služile radi pomena postojanja tih oblasti u istoriji filozofske i umetničke misli. Veoma se klonila patetičnog i tragičnog tona u svojoj poeziji. Tako da su dosetka, humor i ironija, najčešća stilska sredstva koja je koristila u pisanju. Zahvaljujući tome što je bila „majstor povezivanja distance mudraca i naivnosti deteta”, svoje pesme, svojevrsne filozofske traktate, pretvarala je u šaljive pesničke razglednice. Mada, dosetka joj nije služila za zabavu već kao ozbiljno izražajno sredstvo. Što se izvrsno vidi u njenoj poznatoj pesmi „Radost pisanja”, koja je neka vrsta programskog traktata, po kome pesnik niti stvara svoj svet, niti opisuje postojeći, već piše o onome što mu u određenom trenutku padne na pamet:

*Znači postoji takav svet
nad kojim vlada nezavisna sudbina?
Vreme koje vezujem lancima znakova?
Večno postojanje po mom naređenju?*

*Radost pisanja.
Mogućnost ovekovečivanja.
Osveta smrtne ruke.*

Jer, kako ona smatra, svet je toliko raznorodan i slojevit da se nalik na realan ne može ni stvoriti ni opisati. Poezija i sve druge umetnosti, po njoj, u biti se bave pojedinačnim, relativnim stvarima... Otud je opšta slika sveta koju Šimborska nudi u svojoj poeziji promenljiva, s obzirom na to da je celovitost smatrala nedostižnom. I pored toga, kako smatra, poezija je neophodna svetu. Jer i njeno fragmentarno sagledavanje sveta otkriva njegov dubok smisao koji pokušava da sažme u definiciju, pretežno u svom prepoznatljivom ironičnom stilu: „Moja vera je snažna, slepa i bezrazložna. Odnosno, dotičući Malo, dotičemo Veliko. Ne postavljajući sebi bilo kakve ciljeve i zadatke.” Što, između ostalog, veoma dobro ilustruje njena pesma „Neki vole poeziju”:

*Neki –
ali ne svi.
Čak ne većina već manjina svih.
Ne računajući škole, gde se mora,
i same pesnike,
premda biće takvih dvojica na hiljadu.*

*Vole –
ali se takođe voli supa s makaronama,
vole se komplimenti i plava boja,
voli se stari šal,
voli se da se gradi na svome,
voli se da se miluje pas.*

*Poeziju, samo šta je to poezija.
Samo šta je to poezija.
Ne jedan kolebljivi odgovor
na ovo pitanje već pade.
A ja ne znam i ne znam i držim se toga
kao davljenik za slamku.*

Užasno se osećala što su je posle Nobela svuda prepoznavali. Da li su to bile prodavnice hrane, kiosci sa cigaretama, prodavnice u kojima su se prodavala sredstva za održavanje stana, knjižare u kojima je kupovala poneku knjigu čija ju je tematika zanimala, a kojih je sve manje, prodavnice u kojima se mogu naći stvari za poklone dugogodišnjim prijateljima, koje uvek treba iznenaditi. A još veći problem su joj predstavljali predmeti za tzv. lutrijice, kojima su se završavale večere kod nje. Predmeti su se nalazili zatvoreni u starinskoj kutiji. Svako od prisutnih je izvlačio broj koji se nalazio u kablojskom šeširu. Kada sam bila na njenoj večeri 2009, izvukla sam plastično lice, koje je trebalo da se zagreje u vreloj vodi i razvuče na vlastito lice, te da se sa drugom osobom koja je takođe izvukla lice na poljskom vodi razgovor pun iznenađenja. Poljakinja koja je živela u Danskoj ispričala je kako to oblaganje lica vrelom plastikom može da bude i opasno, tj. može da se toliko zalepi za kožu da je prilikom skidanja plastike svu izranjava. Tako da svoje uloge nismo odigrali. Međutim, jeste Šveđanin koji je dobio upaljač za cigarete u vidu revolvera. Kako je pored njega sedela Šimborska i stalno pušila, ustao je i hteo da joj zapali cigaretu. No, iz revolvera je suknuo ogroman plamen, koji umalo da nije zapalio Vislavinu kosu. Jer štos je bio u veličini plamena iz relativno malog upaljača. Pošto se tako nešto verovatno nije događalo prvi put, rekla je da će prilikom kupovine tih predmeta voditi više računa, da se ne dogodi nesreća.

Pošto je kao i naša Isidora Sekulić više volela da čisti nego da kuva, večeru za goste joj je godinama priređivao kolega pesnik, Juzef Baran, koji njima nikada nije prisustvovao. Večere se ipak nisu sastojale samo od pića i hrane. Glavni su bili razgovori. Razgovori na određene teme, za koje se unapred ozbiljno pripremala, kao i pozvani. Posebno kada je dolazio Česlav Miloš, koji je vladao svim humanističkim oblastima i mogao da časka satima. Za nju je sve to bio strah i trepet.

Ne sme se izostaviti ni da je posebno volela da kupuje stvari u sekondhend prodavnicama. Posle Nobela izbegavala je krakovske radnje i boraveći u Zakopanu pronašla je u jednoj radnji svakakve neobičnosti: tašne, kaiševe, cipele, čarape, svilene marame, džempere, bluze, kape, čak nakit i knjige. Sve izabrano je stavila na gomilu pored kase, jer se ta roba u Poljskoj plaća na kilu. Taman kad je blagajnica počela da otkucava cenu, Vislava je videla kako je kroz izlog fotografišu novinari. Znala je da će se sutradan naći na prvim stranicama novina. Da će se, kad izađe iz radnje, raspitivati kod kasirke šta je kupila i koliko je platila robu. Naravno da će je svi čitaoci novina zbog toga ogovarati kao cicipiju. Stoga je išla s kupljenom robom i govorila glasno: „Neka ih, neka ih...”

Testamentom je odredila osobu koja će nakon njene sahrane pozvati njene prijatelje i uz piće i priču podeliti im „uspomene”. Pre svega nakit i razne predmete koje je godinama dobijala. Greškom je samo jednoj prijateljici u kovertu stavila ogrlicu, koju joj je ova svojevremeno poklonila i koju je dugo nosila, te je svima bila poznata. Na šta je prijateljica reagovala da je poklon dobio na vrednosti s obzirom na to da ga je nosila nobelovka Šimborska.

Svoje knjige poklanjala je prijateljima za života. Stoga su sve preostale završile u Jagelonskoj biblioteci. Njih mogu da dobiju škole i školske biblioteke. Može i neko ko nije bio u stanju da ih iz materijalnih razloga kupi. Slično je postupila i sa svojim stanom. Ostavila ga je na korišćenje poljskim piscima.

Dok je Kornel Filipovič bio živ išli su u kinoteku, jer je iznad svega volela neme filmove. Ulaznice za najnovije filmove koje je posle Nobela dobijala poklanjala je prijateljima koje ovi zanimaju. Slično je bilo s pozorišnim predstavama. Nije je zanimalo ništa dalje od klasike, zbog čega je posećivala samo tri krakovska pozorišta: Pozorište „Slovacki”, Narodno staro pozorište „Helena Modžejevska” i Grotesku.

S obzirom na proslavu stogodišnjice njenog rođenja dugo se razmišljalo kako je izvesti, koga u proslavu uključiti, šta bi njoj odgovaralo. Za znatiželjne čitaoce, naučnike, prevodioce, objavljuje se u dva toma celokupna njena poezija, tj. početnička i socrealistička iz prvog perioda, sa pesmama o Lenjinu i Staljinu, jer se zna da je pripadala generaciji koja bez partijske legitimacije nije mogla da se školuje, da radi, da putuje, čak da ima iskrene prijatelje. Zahvaljujući svom mužu Adamu Vlodeku četrdesetih godina postala je član partije i bila sve do 1966. godine. Mada, preko partije nije ostvarivala karijeru, nije bila urednik nekog časopisa ili direktor izdavačke kuće, niti je prisvajala nagrade, putovala na Zapad... Radeći u časopisu *Kulturni život* vrhunac je postigla kad je pored posla sekretarice redakcije nekoliko godina učestvovala i u uređivanju poezije. I povećavanje tiraža njenih pesničkih zbirki i prevođenje njene poezije išlo je sporo. Sve nagrade, pa i Nobelovu, dobila je tek devedesetih godina. Umesto da je raduju, one su je činile nesrećnom, jer se menjao odnos prema njoj u gradu, u zemlji u kojoj je živela, što ju je rastuživalo. Nije imala porodicu sa kojom će posećivati zemlje koje je prevode, jer njenu majku i sestru to nije zanimalo. Kako u mladosti nije putovala u inostranstvo, nije naučila strane jezike, kojima će lako uspostavljati odnose sa stranim izdavačima i prevodiocima. Zahvaljujući Kornelu Filipoviču koji je bio povezan s nemačkim izdavačima i prevodiocima, te znao nemački, boravila je nekoliko puta u Nemačkoj. Posetila je posle Nobela nekoliko zemalja zahvaljujući svom sekretaru Mihalu Rušineku, koji je organizovao putovanja i bio njen pratilac i prevodilac i to u vreme kada je završavao studije,

zasnivaio porodicu, odgajao decu, trudio se da studentima bude zanimljiv predavač, da piše svoju književnost i naučne radove, koje zahteva njegova profesija, teorija književnosti. I da tokom petnaest godina sekretarisanja bar jednom nedeljno odlazi na glavnu krakovsku poštu i šalje njena brojna pisma. Da telefonom odbija u njeno ime književne večeri po manjim gradovima i školama. Posebno da odlaže nazive škola s njenim imenom. Da je svaki put kad odlazi u Zakopane u Dom pisaca podučava kako se koristi mobilni telefon. Naravno, i da sa rukopisa unosi u kompjuter njene nove pesme i šalje ih časopisima, jer je svako obučavanje na računaru bilo uzaludno. Generacijski problem!

Bila je svesna svega, i da možda nema prava da od njega traži pomenute usluge. Međutim, nije mogla da nađe drugu „idealnu” osobu koja će mnogo šta pomenuto da obavlja. I još važnije – da o tome ne obaveštava javnost.

Sličnu osobu imao je i Česlav Miloš, iako je pored sebe imao znatno mlađu drugu ženu i sinove, i brojne prijatelje, i ono što Vislava nije imala – komunikativnost i samopouzdanje, mada je uvek delovala veselo i sigurno. Razgovarajući s piscima svojih biografija, pominjala je da je za to zahvalna ocu, koji je shvatao prirodu svojih kćeri i usmeravao ih u odgovarajućem pravcu, ka samostalnosti, koju je njegova mlađa ćerka – i pored izvesnih većih grešaka u životu – postigla.